

РЕЦЕНЗИЯ

От: *Професор, доктор на социологическите науки*
Емилия Евгениева Ченгелова
Институт по философия и социология - БАН
Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата", Специалност: "Социология"

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност "Социология" в УНСС.

Участвам в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 484/05.03.2021 г. на Зам. ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Мария Станиславова Брестничка*
Тема на дисертационния труд: ***Оценка на нагласите към телесното наказание***

1. Информация за дисертанта

Мария Брестничка се е обучавала по докторска програма към *катедра "Икономическа социология"* на УНСС по научна специалност "Социология", по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, съгласно Заповед на Зам. ректора по НИД на УНСС № 1210/16.05.2017 г. Обучението е осъществено в *задочна* форма през периода 16.05.2017-01.03.2021 г. Със заповед 325/15.02.2021 г. на Зам. ректора по НИД на УНСС докторантката е отчислена с право на защита.

Докторантката е изключително активен млад изследовател, с отлична академична подготовка и образование - бакалавър по психология от СУ "Свети Климент Охридски" (2010 г.), магистър по икономика от УНСС (2012 г.) и магистър по социология от УНСС (2017 г.). В контекста на своите професионални квалификационни характеристики, Брестничка се реализира в различни професионални поприща, включително като външен лектор и хоноруван преподавател в Българско училище за политика "Димитър Паница" и оценител проекти с различно предметно съдържание. От гледна точка на представения за оценка дисертационен труд по-голям интерес богатата експертна и изследователска дейност на докторантката в Националната мрежа за децата, където работи от юли 2009 г. и до момента, като последователно заема различни позиции и демонстрира устойчиво кариерно развитие. В строго изследователски план, докторантката има безспорни предимства от натрупания

от нея богат изследователски опит през последните десет години (2009-2019 г.). Съдейки по автобиографичната справка, Брестничка е активен участник в седем изследвания на нагласи на деца, родители и професионалисти, работещи със и за деца. Две от изследванията - изследването на нагласите на деца, родители и професионалисти и изследването на нагласите на организациите, членове на Националната мрежа за децата, имат годишен характер, което позволява не само генериране на уникален методологически и методически опит, но и акумулиране на изключително богати бази данни.

При докторантката силно се откроява активната ѝ и последователно обогатявана дейност за развитие на мрежата от граждански организации за деца, реализирана чрез съвкупност от типични за този сектори организационни и консултантски дейности. Тази дейност е основа за осъществяването на впечатляваща по своя обем и предметно разнообразие изследователска дейност. Изследванията са фокусирани върху различни аспекти на политиките за работа с деца и за деца и техните родители и професионалистите, работещи с деца.

В контекста на богатата професионална кариера на Мария Брестничка, изборът на темата за телесното наказание и нагласите към него в българското общество е напълно логичен. Брестничка е участвала в методологическата подготовка и реализирането на поредица от национални представителни изследвания на тази тема и това е провокирало желание да изведе темата за телесното наказание от равнището на емпиричните изследвания, да потърси неговите концептуални рамки, теоретични основания и интерпретации в българския контекст и на тази основа да предложи собствено виждане за възможността за промяна на нагласите към телесното наказание.

Докторантката е била външен лектор в Българско училище за политика "Димитър Паница" (2018-2020 г.), както и хоноруван преподавател в УНСС (2019 г.). Работила е като координатор мрежа, а от септември 2018 г. е директор "Развитие на мрежата" в Националната мрежа за децата. Работила е като оценител на проекти по програмата Call for Europe в подкрепа на детството, финансирани от фондация Уникредит и Уникредит Булбанк. Била е външен експерт оценител към други три неправителствени организации.

През периода на обучение Мария Брестничка е изпълнила всички елементи от индивидуалния си план за подготовка като задочен докторант, в резултат на което е отчислена с право на защита.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният дисертационен труд е с обем 215 страници и структуриран в увод, три глави, заключение, използвана литература и две приложения. Дисертационният труд е оформен съгласно техническите изисквания за този

вид труд в УНСС. Текстът съдържа 25 фигури, 3 таблици и 16 графики. Прави впечатление високото техническо изпълнение на илюстриращия материал, което възприемам като индикация както за богат опит в разработването на аналитични текстове от докторанта, така и за отчетливо проявяваща се вътрешна потребност от ясно експлициране на представяния текстови материал.

Избраната тема за нагласите към телесното наказание в семейна среда и търсенето на възможности за отхвърляне на тази възпитателна мярка е във **висока степен актуална**. Нейната актуалност има както социални измерения, тъй като засяга механизмите за социализиране на децата, така и държавно управленски аспекти, тъй като по косвен път рефлектира върху съдържанието на политиките на държавата за закрила на децата и създаване на оптимална среда за тяхното личностно развитие. Темата е актуална и в строго академичен смисъл, тъй като навлиза в относително малко изследвана проблематика, включително интерпретира категориалния апарат в академичен стил и му придава релевантна научна употреба за целите на този тип изследвания.

Целта и задачите на дисертационния труд са дефинирани ясно и прецизно и индикират задълбочено познаване на изследваното предметно поле, което е позволило да бъде открит интересен и най-вече дисертабилен предметен фокус.

Обектът и предметът на дисертационния труд са формулирани адекватно и отразяват реалните намерения на докторантката за изследването на извършването на самостоятелно изследване върху същността на телесното наказание и неговата факторна обусловеност. Централен фокус в дисертационния труд е оценката на нагласите на българското общество към телесното наказание. Уловена е силната поляризация на мненията по този въпрос и в този контекст е направена оценка на социалното въздействие на селектирани интервенции и политики, целящи устойчива промяна в нагласите към телесното наказание на деца в семейна среда.

Основната теза на дисертационния труд е ясно и лаконично формулирана, като в кратка и добре балансирана форма изразява същността на изследователските намерения на докторантката. Основната теза има достатъчно широк академичен обхват и социологическо звучене и в същото време задава параметрите на изследователските търсения. За това, че основната теза е внимателно премислена, говорят и подкрепящите я пет основни хипотези, доказването на които докторантката е поставила **като вътрешна цел на своя труд**.

При разработването на дисертационния труд Брестничка е използвала богата по своето съдържание литература. Проучени са 119 литературни източници, от които 65 на английски език. Открити са релевантни

интернет ресурси. Посочените източници са индикация за много задълбочено навлизане в предметното поле и са гаранция за това, че при написването на дисертационния труд Брестничка е взела под внимание основните концептуални и теоретични разработки в областта на психологията и социологията, касаещи темата за нагласите, за тяхната факторна детерминираност, а също така и за телесното наказание и неговото имплементиране като възпитателно средство в семейна среда. Предвид потребността от анализ на правната среда, докторантката е използвала 17 нормативни документа, които са ключови по отношение разбирането на телесното наказание и формирането на държавни политики за детето и родителството. Предвид казаното считам, че представеният дисертационен труд е много добре позициониран в академично отношение, като отчита предходни теоретични приноси и разработки и на тази основа гради нови тези и постановки.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Чрез гъвкаво прилагане на релевантни аналитични подходи, докторантката е постигнала следните **научни и научно приложни резултати**:

- Дефинирани са границите на понятието "телесно наказание", като е проследен генезисът на самото понятие в нормативен план и е посочено неговото рационално използване за целите на международни две метаизследвания. Изяснена е връзката и разграничаващите маркери на телесното наказание и насилието над дете;
- Научен резултат е и ясното разбиране и доказване на потребността факторната обусловеност на нагласите към телесното наказание да бъде разбрана и тълкувана в контекста на културните и социалните норми;
- Задълбочено са разгледани и осмислени различните видове фактори, влияещи върху нагласите към правото на защита от телесно наказание, като специално внимание се отделя на кодифицирането на телесното наказание;
- Направен е задълбочен анализ на нагласите към "телесното наказание", интерпретирано като социален и психологически феномен;
- На основата на много добро познаване на международни и български политики, насочени към промяна на нагласите към телесното наказание като възпитателна мярка в семейна среда, са подбрани отделни кампании и интервенции, характеризиращи се с най-висока фокусираност на посланията и имащи най-силна релевантност спрямо защитаваната от докторантката теза;

- Изследвани са основните социални и социалнопсихологически параметри на социалната среда, в която са приложени анализиранияте кампании, политики и интервенции;
- Установена и обяснена е промяната в нагласите към телесното наказание в България в петгодишен период, като обект на отделен анализ са политиките и усилията за промяна в този тип нагласи;
- Разработен е теоретичен модел за оказване на успешно въздействие върху нагласите към телесното наказание;
- Разработеният модел е тестван от гледна точка на неговата приложимост за формулиране на политики и кампании за устойчива промяна в нагласите към телесното наказание.

Реализираното самостоятелно изследване на социалното въздействие на интервенциите към нагласите към телесното наказание се основава на **методология**, състояща се от кабинетно проучване на нормативни, аналитични и изследователски документи по темата на изследването. Реализиран е вторичен анализ на емпирични данни, събрани в рамките на две национално представителни проучвания на нагласите към телесното наказание (2013 и 2018 г.). Емпиричните данни при двете изследвания са събрани със смесена изследователска стратегия, съдържаща качествени и количествени методи. Това е методологически плюс и позволява както събиране на информация за количествените параметри на изучаваните феномени, така и по-задълбочено навлизане в тези аспекти, които представляват нарочен интерес за изследвателя. При разработването на дисертационния труд е използван и методът за изследване на отделни случаи. **Избраната изследователска методология е релевантна** на поставената цел на дисертационния труд и създава необходимите методологически предпоставки за постигане на изследователските задачи.

Целта и задачите на дисертационния труд са изцяло постигнати. В хода на проведеното изследване са разкрити същността на телесното наказание, неговата факторна детерминираност, описани са социалните въздействия върху нагласите към телесното наказание и са посочени механизмите за постигане на устойчива промяна в нагласите на обществото към телесното наказание.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Дисертационният труд се характеризира с дълбочина и много добро аргументиране на изложените тези и постановки.

Стилът на разсъждаване и писане е много добър. Брестничка демонстрира добре развити способности за анализ и синтез. Разгледаният емпиричен материал е последван от изводи, които адекватно представят направения анализ. Много силно впечатление прави способността на

докторантката на базата на съществуващи емпирични данни да прави собствени изводи и констатации, да генерализира и да концептуализира, включително да разработва собствени теоретични модели. Дисертационният труд включва атрактивни и технически много добре изпълнени графични изображения, което е допълнително достойнство на труда и е индикация за желанието на докторантката да представи своите разсъждения по интригуващ и убедителен начин.

Представеният дисертационен труд съдържа редица аргументирано доказани научни и научно практически тези, като сред тях се открояват следните по-важни приноси:

А. Научни приноси:

- Изяснени са социалните ефекти от кодифицирането на телесното наказание, като са изведени позитивните практики в отделни страни в резултат от въвеждането на законова забрана за използването на телесно наказание като възпитателна мярка спрямо децата;
- Ясно са разкрити взаимовръзките между развитието на политиките за защита на детето и развитието на усилията на държавата за подкрепа на семейството. Уловена е радикална промяна в парадигмата - от разглеждането на подкрепата на родителството като частна сфера към активна държавна подкрепа на семействата и родителите, поради ключовото им значение за развитието и социализирането на децата;
- Принос е и разработената система от емпирични индикатори, чрез която се извършва сравнителният анализ на данните от двете национално представителни изследвания. Системата е изчерпателна в съдържателно отношение, адекватно операционализирана и създава необходимите методологически условия за обективен и фокусиран сравнителен анализ;
- Уловен и разкрит е дълбокият дисонанс между осъзнаването от родителите на неправилността на използване на телесното наказание в общуването с детето и в същото време непознаването на алтернативни методи за ефективно въздействие върху детето;
- Безспорен и вероятно най-значим от концептуална гледна точка принос е създаването на авторов теоретичен модел за формиране на политики за промяна на нагласите към телесното наказание като възпитателна мярка.

Б. Научно приложни приноси:

- Най-сериозният принос в тази група е проведеният сравнителен анализ на нагласите към телесното наказание, базиран на две национално представителни изследвания. По този начин е уловена динамиката в базови ценности и нагласи в българското общество за петгодишен период и е изведена емпиричната аргументация от необходимостта от прилагане

на целенасочени политики и интервенции за промяна на нагласите на българското общество към телесното наказание;

- Методологически принос от практически характер е типологизирането при изследването през 2013 г. на родителите на три категории - хуманни, типични и хитроумни. При изследването през 2018 г. е предложена друга типологизация от психографски сегменти, и макар тя да е дело на агенцията, провела изследването, докторантката е предложила убедителна интерпретация на поведението на четирите сегмента;
- Научно-приложен принос е идентифицирането на необходимите условия за практическото приложение на създадения от докторантката модел за формулиране на политики за промяна на нагласите към телесното наказание;
- Направената оценка на приложимостта на предложения теоретичен модел също е очевиден принос с приложен характер;
- Виждам приносни моменти и в анализа на кампанията срещу проект на Стратегия на детето, като освен задълбочен социологически анализ, тук имплицитно са вплетени ясни послания как могат да бъдат промени подходите на държавата при формулирането на политики за защита на детето и семействата.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантката е посочила четири свои публикации по темата на дисертационния труд. Предмет на тези публикации са основни аспекти в политиките на държавата за грижа и закрила на децата, социалното въздействие на кампанията срещу проекта за Стратегия на детето 2019-2030 г., напредъка на България в прилагането на Конвенцията за правата на децата, децата и пандемията от КОВИД 19.

Тези публикации са достатъчни като базово ниво в контекста на обучението на докторантката, но предвид отличния ѝ стил на писане, способността ѝ за обективен и увлекателен социалнопсихологически анализ и достъпът ѝ до актуални емпирични данни, ѝ препоръчвам да бъде още по-активна в публикационно отношение и да търси международни трибуни за верифициране на резултатите от своите изследвания.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът отразява коректно и адекватно съдържанието на представения от Мария Брестничка дисертационен труд. Авторефератът е изработен стегнато и в същото време високо информативно. Това също е много добра индикация за аналитичните способности на докторантката.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Нямам критични бележки. Прави много добро впечатление, че докторантката завършва своя дисертационен труд с дефинирането на две посоки за бъдещо развитие на изследванията ѝ на нагласите към телесното наказание. И двете идентифицирани посоки съдържат много сериозен потенциал и горещо препоръчвам на докторантката да реализира тези свои намерения. Също така, при новите си изследвания би могла да помисли за по-задълбочени статистико математически анализи на съвкупната емпирична информация, чрез които да бъдат установени диференциациите в нагласите на родителите към телесното наказание, в зависимост от социодемографските им характеристики. Препоръчвам също така да използва типологизацията на родителите като концептуална основа за прецизно профилиране на политиките на държавата и неправителствените организации в посока постигане на обществен консенсус за недопустимостта на телесното наказание.

8. Заключение

Общата ми оценка за представения дисертационен труд е изцяло положителна. На основание на казаното в настоящата рецензия, препоръчвам на уважаемото научно жури да гласува "ЗА" присъждането на докторантката Мария Станиславова Брестничка на образователната и научна степен "Доктор" по научна специалност "Социология", направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, и самата аз гласувам категорично "ЗА".

12.04.2021 г.
София

Рецензент:
Проф. д.с.н. Емилия Ченгелова